

Grytor, mortlar och smöraskar

Anna Maria Claesson

Byggnadssten, gravsten, gatsten, milsten, brosten, minnesstenar, stenvmurar, kvarnstenar – sten har vanligen används för beständiga ändamål, ofta som tunga monument i landskapet över manlig styrka. Men användningen av sten har varit mer mångsidig än så. När Linnélärjungen Anders Tidström reste i Västergötland 1756 och besökte Västerplana by, noterade han att *[h]är i byn woro de mäste stenhuggare som fabricerade hwarjehanda, gålfstenar, likstenar, trappstenar, spisstenar, skorstenskransar, senapsqwarnar, kyrkiogårdsstenar etc.*

Senapskvarnar? Ja, sten har också använts som råmaterial till vardagsföremål och kvinnliga husgeråd. Den här listan skrev P. E. Lindskog ner på 1810-talet i Försök till en kortt beskrifning om Skara stift:

portstolpar, kolonner af sandsten, golfsten, slipad och slät-huggen, mälthus- och kölnbottnar, mangel och trädgårdsbord slipade, rännstenar, stentrummor till underjordiska vattuledningar, grafstenar med inskriptioner, innebyggda grafvar, vägskilnads- och milstenar, större och mindre skorstenar, trappar med rundstaf och skarp kant, så kallade planar (stora stenar för farstutrösklar), räfflade kvarnstenar, jämväl snus- och saltqvarnar, vigter med järngrepar, hoar, mortlar, slipade hällar framför kakelugnar, spishällar, målare-hällar, bakugns-arilar m. fl.

Och med P. E. Lindskogs ord ringande i öronen gjorde jag en vandring i Västergötlands museums föremålsmagasin på jakt efter vardagens stenföremål. Och det blev också en utflykt till Medelplana stenmuseum ...

2092 Mortel. På tillhörande etikett står följande: ” Denna mortel är tillverkad av stenhuggaren och torparen Gustav Andersson-Dumin i Mellströmstorp. Dumin arbetade vid Råbäcks stenhuggeri vid hamnen. Morteln har han gjort på sin fritid för hand, även slipningen.” Tillhör Medelplana stenmuseum.

2149 Senapskvarn från Skara. Gåva 1930 av fru Jane Hamnström, född Kreüger, Skara. VGM 48 462